

Po sledih islama v naših gorah

Mošeja v Logu pod Mangartom in njeni graditelji

Besedilo: Tomaž Ovčak

V bogati zgodovini Bovškega, ki so jo krojile številne vojske, so bile gore nad Sočo in njenimi pritoki poldrugo leto tudi dom vojakom, ki so na glavah nosili fese. Ti nenavadni borci, številni med njimi so bili islamski verniki, so si v Logu pod Mangartom v dolini Koritnice zgradili tudi snežnobelo mošejo. Stala je na travniku približno sto metrov zahodno od Spodnjega Loga. Ne, ne gre za obdobje turških vpadov, marveč za leti 1916 in 1917, ko so ob Soči divjali boji med vojskama Avstro-Ogrske in Italije, borci s fesi pa so bili bosansko-hercegovski vojaki, ki so v uniformah avstro-ogrške vojske na Bovškem pred Italijani branili habsburško monarhijo.

Ko muslimani branijo cesarja na Dunaju

Za odgovor na vprašanje, kaj so sploh počeli v vojski Avstro-Ogrske, se moramo vrniti v leto 1878. Takrat je Avstro-Ogrska z okupacijo Bosne in Hercegovine končala skoraj petstoletno obdobje njene vključenosti v turški imperij. Nova oblast je na zasedenem ozemlju že leta 1881 uvedla splošno vojaško obveznost, do leta 1884 pa ga je razdelila tudi na štiri naborna območja in temu ustrezno ustanovila štiri bosansko-hercegovske pehotne polke – sarajevskega (1.), banjaluškega (2.), tuzelskega (3.) in mostarskega (4.) –, ki so v avstro-ogrski vojski veljali za elitne enote. Njihovi možje so bili prava paša za oči, saj so nosili svetlo-modre uniforme s širokimi, t. i. turškimi hlačami,

na bluzah so se jim svetili medeninasti gumbi, uradno pokrivalo pa je bil temnordeč fes, ki ni bil predpisan le za vojake islamske veroizpovedi, temveč tudi za katoliške in pravoslavne vernike.

Ko se je leta 1914 začela vojna, se je vpadljiva živopisna uniforma izkazala za smrtonosno pomanjkljivost, zato so jo zamenjali že po nekaj me-

Strah in trepet italijanskih vojakov
(foto: Avstrijska nacionalna knjižnica Dunaj)

secih. Skupaj s fesom (!) je postala zelenosiva (nemško Feldgrau, poljsko siva). Do takrat se je tudi pokazalo, iz kakšnega testa so ti vojaki. S svojim pogumom in nepremagljivostjo v boju mož na moža so vzbujali strah in trepet prav vsakemu sovražniku. Med njimi so bili tudi takšni, ki med juriši sploh niso nosili puške, pač pa so z eno roko metali bombe, v drugi pa vihteli buzdovan ali nož. Pogled nanje je bil za marsikaterega sovražnikovega vojaka zadnji v njegovem življenju. Zaradi hrabrosti so bili med prvo svetovno vojno bosansko-hercegovski pehotni polki in lovski bataljoni (enote prve bojne črte; obstajale so tudi zaledne bosansko-hercegovske enote – delovne, gradbene ipd.) med najbolj odlikovanimi, če ne kar najbolj odlikovani v cesarski in kraljevski vojski. Cena odlikovanj pa je bila visoka in se je kazala v visokih številkah smrtnih žrtev.

Mošeja islamsko verujočih borcev 4. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka v Spodnjem Logu pod Mangartom (foto: zbirka Davida Erika Pipana)

V začetku aprila 1916 so prišli na bovški odsek fronte med Avstro-Ogrsko in Italijo tudi ti hrabri vojaki – pripadali so mostarskemu, 4. bosansko-hercegoveškemu pehotnemu polku. Na Bovškem je polk ostal do oktobra 1917, do preboja, ki je končal soško fronto, njegovi možje pa so v tem času predstavljali skoraj polovico od približno deset tisoč avstro-ogrskih vojakov 93. pehotne divizije, ki je branila fronto med Rombonom in Krnom. Samo Rombon je leto in pol branilo kar dva tisoč Bošnjakov. Vključno z žrtvami preboja pri Kobarižu jih je od aprila 1916 do oktobra 1917 na Bovškem umrlo približno tisoč. Mnogo, a ob današnjem vsesplošnem pretiravanju s števili smrtnih žrtev na soški fronti (ne, ni jih bilo milijon, pač pa »le« tristo tisoč – na obeh straneh skupaj!) za koga morda tudi presenetljivo malo. Sicer pa: kdo je že rekel, da je nekaj mrtvih tragedija, nekaj sto tisoč pa le še statistika, s katero je tako lahko manipulirati?

Skalna trdnjava zloveščega imena

Štiristo na Rombonu padlih Bošnjakov so pokopali na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Logu pod Mangartom, kjer se eden od njih, skupaj z gorskimi strelcem upodobljen v kamnu, še dandanes ozira proti Rombonu. Na tem zloglasnem vrhu je bilo najhuje od 16. do 18. septembra 1916, ko je I. bataljon 4. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka ubranil več zaporednih napadov petih italijanskih alpskih bataljonov. Bošnjaki so iz svojih utrjenih skalnih položajev dobesedno zdesetkali napadalce, ki so imeli več kot 1600 padlih in ranjenih. V prvih dveh dneh spopadov so imeli hude, a neprimerno manjše izgube tudi sami, a so, zavedajoč se, da obvladujejo položaj, ostali povsem hladnokrvni. Ko se je 18. septembra ob desetih zjutraj jalovo končal še zadnji italijanski poizkus zavzetja vrha Rombona, je nadporočnik bosansko-hercegoveške stotnije, ki je na koti 1992 preživela nekaj najsilovitejših italijanskih napadov, poslal v polkovni štab samo še kratko sporočilo: »Italijani spet postavljajo svoje žične ovire. Telefonske povezave so pretrgane na najmanj desetih mestih! Drugače nič novega. Skrbí so odveč! Nič izgub. Razpoloženje moštva zelo dobro – voja-

ki so si zaželeli ruma. Prosim, pošljite ga. Pa ne premalo!»

Vojake 4. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka, ki so imeli navado reči »ako ima ruma bit će i šturma, ako nema ruma nema ni šturma«, so v dneh pred načrtovanim napadom združenih avstro-ogrskih in nemških sil oktobra 1917 premestili na položaje v severnem delu Krnskega pogorja, kjer so se jim pridružili tudi vojaki 2. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka. Na kratkem odseku avstro-ogrške frontne črte med planinama Golobar in Duplje se je takrat zbralo kar sedem tisoč bosansko-hercegoveških borcev, ki so med vsemi vojaki na širšem območju, predvidenem za napad, dobili verjetno najtežjo nalogo: zavzetje italijanskih položajev na grebenu Krn–Krnčica–Vrata–Vršič. To jim je uspelo šele na drugi dan napada, 25. oktobra 1917, ko so Italijani v vsesplošnem razsulu, ki sta ga povzročila preboja fronte v dolini (pri Bovcu in Tolminu), začeli panično zapuščati svoje položaje.

Vzdolž nekdanje bojne črte so dolga desetletja preživele številne ostaline soške fronte: poti, jarki, kaverne, vojna obeležja ... Velik delež tistih na nekoč avstro-ogrski strani bovškega odseka fronte so od aprila 1916 do oktobra 1917 zgradili in branili prav tisoči Bošnjakov 4. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka. Takrat so bile številne tamkajšnje gore povsem v znamenju vojakov z zelenosivimi fesi. Nekaterih od teh vrhov se njihov pečat drži še danes, saj nas poti, ki peljejo nanje, z vsakim metrom vzpona vodijo tudi nazaj v preteklost. Če ne prej, se nam bo vsaj na koncu teh poti, v kateri od globokih, temačnih, vlažnih in s kratico BH4 označenih kavern, zazdelo, da smo se znašli na kraju, kjer je čas obtičal v letu 1917. Da odmevi naših korakov, ki nam iz teme prihajajo naproti, niso to, pač pa odmevi vojnih dni, in da bomo zdaj zdaj v soju čelne svetilke ugledali duhove padlih borcev, ki obsojeni na večnost še naprej branijo te vrhove.

Se sprašujete, kaj se je zgodilo z mošejo iz uvida, ki bi bila danes, če bi bila še ohranjena, zaradi svojega vojnega izvora in lokacije v slikoviti alpski pokrajini, poseljeni s katoliško verujočim prebivalstvom, neprecenljiv kulturni spomenik in prvovrstna turistična zanimivost? Po pripovedovanjih so jo prav iz razlogov, s katerimi bi zdaj utemeljevali njeno varovanje, porušili že kmalu po koncu prve svetovne vojne. Spomin na Bošnjake, ki so se jih

Italijani med prvo svetovno vojno bali huje od hudiča, je bil še živ, zato je bila mošeja italijanski upravi, ki je po vojni prevzela oblast v Posočju, prav gotovo velik trn v peti. ○

Na nekdanjem avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Lepeni spominja poleg napisa na padle Bošnjake IV. bataljona 4. bosansko-hercegoveškega pehotnega polka tudi v skalo vklesan fes (foto: Tomaž Ovčak)

DIA STUDIO

Tomšičeva 4, Ljubljana, tel.: 01/2515-747, 421-66-70

IZVJANJE DIAREMOV - MEDNARODNI CERTIFIKAT KVALITETE

UKVIRJANJE DIAPOZITIVOV, DS IN CS SISTEM S TISKOM IN ZAŠČITNO FOLIJO

IZDELAVA DIAKOPIL, PROPAGANDNA FOTOGRAFIJA

NOVO - EKSPRES DIGITALNI STUDIO

IZDELAVA FOTOGRAFIJ:

- iz barvnih in črno-belih filmov
- iz dia filmov
- iz vseh digitalnih medijev
- skeniranje na CD
- fotografski tečaj - vodi jih Stane Kliment
- ugodne cene vseh vrst filmov in baterij
- prodaja okvirjev, projektorjev, arhivskih materialov ...

www.dia-studio.si

E-pošta: dia.studio@iol.net

OBIŠČITE NAS MED DELOVNIM ČASOM
od ponedeljka do petka
od 8 - 19 ure.